

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Schrijven met gespleten tong

Timmer, N.

Citation

Timmer, N. (2023). Schrijven met gespleten tong. *Terras*, (24), 186-196.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3666194>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3666194>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nanne Timmer

SCHRIJVEN MET GESPLETEN TONG

Deze tekst is één grote contradictie: in het Nederlands schrijven over mijn schrijverschap. Dit lijkt voor mij onmogelijk. Ik mag dan wel in Nederland zijn geboren, maar niet in het Nederlands. Niemand natuurlijk, je wordt niet in of met een taal geboren. Dat bewustzijn staat centraal in alles wat ik doe.

Ondertussen ben ik als schrijver een rij Spaanstalige essayboeken en dichtbundels rijker en heb ik een groter deel van mijn leven als tweetalige – bilingüe –, geleefd dan als monolingüe. Spaans is mijn dominante taal geworden, zowel thuis, sociaal als op het werk. Niet dat ik mijn moedertaal niet gebruik, maar me er echt helemaal thuis in voelen, doe ik niet. Daarnaast verlang ik nog wel ondanks dat die weg (¿terug?) niet (¿meer?) bestaat.

Deze tekst is in zekere zin een poging en esa dirección. Een zoektocht naar iets wat ze een ‘*native tongue*’ noemen in de waan dat je moedertaal iets oorspronkelijks zou zijn. Mijn pogingen om Spaanse teksten te vertalen in het Nederlands zijn ook voorbeelden van dit soort veldslagen om die verloren taal misschien tóch nog te heroveren, al was het via het Spaans.

Het Nederlands is bitterballen, jaren vijftigwalm, voetje vegen, doe je das om. Mijn Nederlands is modderig, hoekig en krom. In plaats van geforceerd en gedwee proberen de Nederlandse keurigheid te volgen, vind ik het tijd worden om in mijn *hometown* als bilingüe uit de kast te komen. Dan maar ‘een beetje té’, te lyrisch, te beeldend of te ingewikkeld. Tijd om het idee los te laten dat een gespleten tong ongeoorloofd is. Het idee los te laten geen stem te hebben in mijn eigen samenleving.

Als tweetalige voel je je continu tekortschieten. Zo zegt Silvia Molloy het ook in *Vivir entre lenguas*: ‘de bilingüe spreekt altijd alsof er iets ontbreekt, ze bevindt zich in een permanente staat van onvolkomenheid’.¹

Vertalers vragen zich af of ze een stem hebben als alles om de woorden van anderen draait. Wat is de taal van een vertaler? Voor mij is dat eerder Spaans dan Nederlands. Meer dan vertaler voel ik me een talig beestje *in between*. In het Spaans me siento en casa, voel ik me thuis. Al is dat een adoptieve

taal, stiefmoederlijk misschien, het is ook een taal die qua ritmiek en melodie meer samenvalt met mijn lichaamstaal. Een taal die oneindig veel variaties en dialecten heeft, een ruime trui. Mijn poëzie, waar alles – in alle ernst – draait om mijn eigen stem, schrijf ik in het Spaans.

Alhoewel, de laatste jaren laat ik er steeds vaker eens wat Nederlands tussendoor glippen. Als beestje met gespleten tong en bastaardtaal spring ik van het Nederlands naar het Spaans en weer terug. Of eigenlijk moet ik zeggen van het Haags naar het Hollands, Habanero, Extremeño, Canario, Bonaerense met een sausje Brasileiro. In mijn hele werk spring ik heen en weer tussen talen, registers en genres. Mijn essays over Latijns-Amerikaanse literatuur maar ook mijn gedichten en performances ontstaan vanuit de wrijving tussen talen.

Als de bilingüe een stem heeft, dan komt die vanuit het grensgebied tussen verschillende betekenissystemen in, vanuit een tussenruimte, vanuit de psychische, emotionele en fysieke *borderlands*, om met Gloria Anzaldúa te spreken. Vanuit een gebroken lichaam, een moedertaal uit een gespleten baarmoeder.

Kortgeleden hoorde ik van die aangeboren afwijking, de útero bicorné: een baarmoeder die gedeeltelijk of volledig gespleten is. Een vrouw kan zo geboren worden door bepaalde omgevingsfactoren. Zo'n útero bicorné is als het huis van een bilingüe.

Mijzelf klinkt het Spaans in het Nederlands me ondertussen al jarenlang prima in de oren. Of je nu zegt 'haar op je tanden' te hebben of 'geen haar op de tong' (no tener pelos en la lengua), of dat je in plaats van 'negen van de tien' keer het meer ritmische 'twee van de drie' (cada dos por tres) uitkraamt, geen probleem. Zelfs als je zegt dat er 'een kat opgesloten zit' (aquí hay gato encerrado) als er ergens 'een luchtje aan zit': het klinkt voor mij allemaal even natuurlijk. Een eindredacteur krijgt daar vast en zeker hoofdpijn van maar wij, bilingües, voelen ons thuis in een rammelende taal met dubbele tong.

Er bestaan oneindig veel manieren om iets te zeggen. Je schept een ander zelf, een andere wereld, in een nieuwe taal. Zelfs de reden om je mond open te doen verschilt tussen talen. Dat maakt dat het huis van een bilingüe gebarsten muren, ondergrondse gangen en dubbele wanden heeft. Je zou kunnen proberen het huis te stuken, maar er is geen beginnen aan. De muren zijn poreus. De beste optie is de wind te laten waaien door de scheuren in de wand.

Die haperingen en misvormingen in de taal geven een schrijver met een útero bicorné een thuisgevoel. Elke regel in de taal is tenslotte gewoon een willekeurige afspraak, of die nou taalkundig, sociocultureel of politiek is. Zelfs voorkeuren voor stijlen en stromingen zijn cultureel en ideologisch bepaald. Wat we publicabel vinden en wat niet: het gaat uiteindelijk allemaal om hetzelfde politieke spel waarin wordt bepaald wat gezegd kan worden, hoe iets gezegd dient te worden en wie er recht van spreken heeft.

Misschien voelde ik me daarom als een vis in het water als vertaler van dichter Gerard Fieret (1924-2009), beter bekend als fotograaf. Deze rare vogel bleef een outsider, ondanks het feit dat Rodenko een gedicht van hem opnam in een bloemlezing², en ondanks enkele gepubliceerde bundels.³ Ik selecteerde gedichten en anekdotes die ik in het Spaans vertaalde en vond een casa editora voor de tweetalige versie van Fieret.⁴ Soms biedt een andere taal of maatschappij meer ruimte voor vreemde snuiters die niet passen in een te strak Hollands jasje, die uit de toon vallen.

Overall is het zo dat bepaalde elites zichzelf als de rechtmatige eigenaars van de taal zien. Die normativiteit verkleeft zich dan met instituten en academies. Zij bepalen wat poëzie is en wat niet. Mijn schrijven gaat tegen het idee in dat je de taal kan bezitten, tegen het idee van de taal als het rechtmatig eigendom. Hoe zit dat met de grenzen van het auteurschap?

Gerard Fieret zegt:

in de kooi van de ochtend
zit ik als dubbel papegaai
in de kooi van de ochtend
zie ik alles dubbel blauw

ik vlieg door het geopend raam
dubbel blauw als dubbel papegaai

² 'Twee gedichten', in: Rodenko, P. (Ed.). *Nieuwe griffels schone leien, Bloemlezing uit de poëzie der avant-garde*. Den Haag/Antwerpen: Daamen/De Sikkels, 1954.

³ O.a. Filosofie van een vlinder. Baarn: Bosch en Keuning, 1976, *De lasso van de minnaar*. Den Haag: Nijgh & Van Ditmar, 1980, *De trommel van de vrijbouter en de begeerte van vijf*. Den Haag: Bert Bakker, 1973.

⁴ Fieret, Gerard. *Los hombrecitos Hasselblad*. Barcelona: Kriller71, 2018. (Selectie, inleiding en vertaling van mij)

Dit soort vreemde constructies fascineren me in de teksten van Fieret. Ik nam de dubbele papegaai mee en gebruikte hem voor de titel van mijn laatste dichtbundel, *Doble papagayo*⁵, en voor een homoniem Spaanstalig gedicht⁶. Fieret leed aan paranoia, hij was ervan overtuigd dat iemand zijn gedichten had gestolen. Nu, een paar decennia later, blijf ik die dief.

Zo ontstond mijn schemerzone tussen schrijven en vertalen, het spel met letterlijkheid, vervreemding en vervorming. Vertalen is een soort spreek- en luistergymnastiek. Hoe krijg je een taal en samenleving zo flexibel dat het vreemde als een welkome ander wordt ontvangen? De taak van de vertaler is niet zozeer dat de tekst in zijn meest appetijtelijke en natuurlijke vorm overkomt in de doeltaal, vertelt Walter Benjamin in *De opgave van de vertaler* (1923), maar juist dat hij – net als het origineel – enigszins vreemd blijft. En schrijven is nog net een stapje verdergaan, daar waar ook het werk van de literatuurwetenschapper of de criticus ophoudt. Deze laatsten denken soms te kunnen schrijven over schrijven zonder zelf schrift te zijn. Ik laat me in mijn poëzie besmetten door de teksten die ik lees, vertaal, bespreek.

De psychische *borderlands* tussen verschillende talen, culturen zijn overal te vinden. Als je een tekst écht leest, als je je er écht door laat raken, raak je erdoor besmet. Net als wanneer je je écht openstelt voor een ander, een andere cultuur, een andere taal, dan ben je niet meer dezelfde persoon als daarvoor. Geen weg meer terug, zo werkt dat met affect. Net zoals ik ook niet meer het Nederlandse meisje ben dat ik was vóór het leren van mijn eerste woordje Spaans, die uit de ‘precolombiaanse tijd’.

Deze verveelvoudiging van bestaan impliceert ook een verlies. Het verlies van je moedertaal. Voor sommigen schrijnender dan voor anderen, maar hier gaat het me vooral om troost. Troost is het feit dat die taal überhaupt nooit van jezelf was, zelfs je moedertaal is je niet eigen. Je ‘eigen taal’ is de taal die niet geassimileerd kan worden, zou Jacques Derrida zeggen.⁷ Eigenlijk vertalen we dus altijd: van het niet-talige naar het talige, van klank naar woord. Spreken is vertalen. Alle talen zijn geleend, ‘*borrowed tongues*’. Is je stemgeluid het enige echte eigen?

⁵ *Doble papagayo*. Cáceres: Ediciones Liliputienses, 2022.

⁶ Hier ook als videogedicht: ‘Doble papagayo con videopoema doble’. *El Nieuwe Acá* 18/12/2020. <https://elnieuweaca.com/2020/12/28/doble-papagayo-con-videopoema-doble/>

⁷ ‘I have only one language and it is not mine; my “own” language is, for me, a language that cannot be assimilated’ in: Derrida, Jacques. *Monolingualism of the Other; or, The Prosthesis of Origin*, trans. Patrick Mensah (Stanford, CA: Stanford Univ. Press, 1998), p. 25.

Ik herinner me dat ik een jaar of zeven was toen er iets groots gebeurde. Een groep Brazilianen kwam logeren bij ons thuis. Van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat werd er muziek gemaakt en er werd gesproken in melodieën, in zachte taal. Ik wist niet wat ik meemaakte. Het was voor het eerst dat ik iemand mijn taal hoorde spreken, althans zo ervoer ik dat. Ik liep al jarenlang neuriënd in mijn fantasietaal rond in de tuin, en plots stonden deze mensen van de andere kant van de wereld voor mijn neus en begrepen mijn klanken. Ik antwoordde ze met dezelfde melodieën, danste met hun liedjes mee en voor het eerst leek een hele groep mensen mij te verstaan. Als ik terugkijk heeft dát moment bepaald dat ik later Spaans en Portugees ben gaan studeren; die ervaring maakte dat ik me als tiener met een volledige overgave op het leren van Latijns-Amerikaanse songteksten wierp, daar kwam ik vandaan ...

Natuurlijk kom je er later als volwassene achter dat in elke taal mechanismen van macht en uitsluiting aan het werk zijn, dat niets zo idyllisch is als in mijn zevenjarige fantasie. Het thuis dat ik in de taal vond zat in de klank, de muzikaliteit van taal en de verbinding met het lichamelijke. Een aantal talen rijker kwam ik erachter dat het me vooral te doen was geweest om mijn poëtische stem te vinden. Die ontdekking maakt de reis om hier te komen echter niet minder waar.

Een schrijver met een útero bicorné leeft in een gespleten wereld. Hij kan de vrijheid vinden om uit gewelddadige dynamieken te ontsnappen teneinde zich te herscheppen in een andere taal. Iets dat ik leerde van schrijvers als de Braziliaanse Oswald de Andrade en zijn *Manifesto Antropofágico* (1928) en de Mexicaanse Gloria Anzaldúa en haar *Borderlands/La Frontera* (1987).

Hoe je verstaanbaar maken in deze wereld van veelvoudige stemmen? Hoe anderen verstaan? Door je de taal van de ander continu eigen te maken, door die te 'ont-vreemden', door je te herinneren wie je zelf was in je eerder-talige variant, door die ook los te laten, door je uit te drukken in de taal van de ander, door anderen durven te verwelkomen, écht te leren kennen. Het kennen van je braakliggende zelf is net zoiets, vaak talig onontgonnen. Dat dit leidt tot meertalige waanzin in een bastaardtaal, gebroken taal, tja, dat is het risico van het vak. Als je niet uitkijkt, eindig je zonder moedertaal, net als ik, in een nieuw huis met gescheurde wanden.

Doble papagayo

cuando el doble papagayo
dos veces me habla,
me dice dos veces dos,
tres veces veintisiete,
me veo doble en su mirada

y veo doblemente problemático
que me parta en dos, de nuevo,
dos, dos,

me tuerce la mente
me saca la frente
me come la piel

entre ceja y ceja
me encaja ideas como
papeles doblados
dos veces dos
tres veces veintisiete
y que repita
con él, así:
dos veces dos
tres veces veintisiete

doble papagayo
persuade e insiste,

si yo no fuera tan
cabronamente terca, vería
lo innegablemente cierto:
el tres, ya sabes:

dos veces menos uno
igual a veintisiete,
punto aparte y amén.

Dubbel papegaai

Dubbel gaai
dubbel papa

zegt me
dubbelop
dat
dubbel twee
drie is

ik
zie
dubbel

zie mezelf
twee keer

dubbel moeilijk
dat ik breek
in twee

twee keer twee is
zestien

hij
kromt
mijn denken
grijpt
mijn hersens

vreet
mijn huid op

als hij
ideeën
propt

papiertjes
stopt

mijn
voorhoofd in

twee keer
drie
is zestien

herhaal,
zeg met mij

twee keer drie
gelijk aan
zesentwintig

dubbel papegaai
dringt aan

als ik niet zo
verdomde koppig
dan zou ik
het absolute ware
het
drie keer negen
zestien
zien
gelijk aan
zesendertig

alles
 amen
 punt
is
 zeven

over
 sluiten
 uit

Ik spreek modder

Mijn modderige Nederlands
net natgeregend

como era gostoso o meu francês

Als ik je zou vertellen
hoe de sílabas latinas smaken
in mijn lengua madre

kan je niet geloven
dat la lengua
sea una sola
que uno tenga
uma só

ik ben een
bicharraca multilingüe
vissenhoofd en
slangentong
eentje
die sílabas kapotscheurt
geen woord intact laat

lengua veo lengua quiero
lengua va y lengua viene

waarom
ik mijn mond niet hou
-la madre que me parió-,
me dice

mond dicht
eten

ik kauw met
scherpe
tanden
op
consonantes
con jengibre

madres
kijken zwijgen
bezwijken

tijdens
het opvreten van
mijn moddertong

Moederdingen

Mijn moeder mi madre,
meine Mutti, my mom,
a minha mãe faz coisas de mãe,
cosas de madre hace mi madre,
coisas de mãe faz mi mother moeder mãe.

Ik coisas de filha, cosas de hija,
daughter, dochterdingen die ik dans.
En ella, zij, ze kijkt, ze ziet, ze raakt me aan.
Las cosas de madre zijn van mama,
en ik, zo daddy, de dochterdingen die ik doe.

¿En nu dan?, mutti moedertje mãe,
la mama moeder die niets zeggen wou.
Ik open de mond van mi mãezinha,
mijn moeder splijt mij in twee,
met beide handen, mijn ella, haar ik.

Mijn tong, mijn jurk bebloed.

Gescheurde tong sin lingua madre,
¡Madre, mi lengua! ¡Mi lengua, madre!

Gespreide sprongen, gevulde longen,
zitten wringen, staan te dringen, op zoek
naar patria, op zoek naar matria,
en mãezinha ontsnapt opnieuw.

Ik kan zeggen: ay mi madre,
ya que mijn moeder me meestal mijdt.

Mijn moeder madre, een army groot,
una madre arroz blanco of boerenkool,
retorciéndose ella en ik vraag me af
tupi or not tupi, en ik antwoord: sí.